

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 502.13:65.012.32

*Проф. С.І. Лебедевич, д-р екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів*

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ ЕКОМЕНЕДЖМЕНТУ

Відображено результати спеціального теоретичного дослідження динаміки понятійно-категорійного апарату екологічного менеджменту. Наведено обґрунтування й формування запропонованих понять, таких як нова парадигма управління еколого-економічними процесами, нова теоретична концепція екологічного менеджменту, галузева система екологічного менеджменту.

Ключові слова: понятійно-категорійний апарат, екологічний менеджмент, парадигма, управління, еколого-економічні процеси, теоретична концепція, галузева система.

І. Вступ. На сучасному етапі екологічні проблеми економічного розвитку належать до найбільш актуальних. Подальше загострення екологічної ситуації стає дедалі відчутнішим. Кризова екологічна ситуація – це такі порушення навколишнього природного середовища, які абсолютно недопустимі за своїми соціальними наслідками. При цьому розроблення критеріїв для виявлення кризового характеру екологічної ситуації є надзвичайно складним і відповідальним завданням.

Екологічна криза є наслідком невідповідності між характером розвитку продуктивних сил і суспільно-економічних відносин, а також ресурсно-екологічними можливостями біосфери. Криза неминуча, якщо нарощування масштабів і темпів матеріального виробництва, напрямки і методи його інтенсифікації, спеціалізації, концентрації і розміщення здійснюються без всебічного врахування екологічних факторів і законів біосфери. При цьому під екологічною кризою розуміють ту стадію взаємодії між суспільством і природою, на якій до крайньої межі поглиблюються суперечності між економікою і екологією, економічними інтересами суспільства у споживанні й використанні природного середовища та екологічними вимогами забезпечення охорони довкілля [1].

Екологічний аспект потрібно враховувати під час вирішення наболілих складних соціально-економічних проблем. Екологічний імператив повинен бути в основі нових суспільних, економічних, виробничих відносин, визначати темпи й пропорції економічного розвитку. Потрібно формувати принципово нову державну екологічну політику, виходячи з пріоритетів і цілей сталого соціально-екологічного розвитку, а також шукати нові форми управління розвитком продуктивних сил та ефективні регулятори екологічної орієнтації економіки.

II. Постановка задачі. Метою цього дослідження є відображення результатів теоретичного дослідження динаміки понятійно-категорійного апа-

рату екоменеджменту в процесі розвитку теорії екологічного менеджменту на базі системного, кібернетичного підходу до проблеми, застосовуючи історичний, логічний і порівняльний аналіз та синтез.

III. Результати. Загальна екологічна політика – це система концепцій, принципів, підходів, заходів, яка вивчає вплив суспільства на навколишнє природне середовище. При цьому для кожного засобу виробництва характерною є власна екологічна політика, яка повинна бути узгоджена із загальнодержавною екологічною політикою [1].

На рівні підприємства екологічна політика – це сукупність основних принципів, намірів і зобов'язань, що створює базу для розроблення власних екологічних цілей і завдань. Ця політика підлягає періодичному переоцінюванню, перегляду з огляду на те, що вона повинна відображати умови, що змінюються, та нову інформацію. Через екологічну політику керівництво підприємства демонструє свою прихильність до екологічних пріоритетів [1]. Для зміни нинішнього іміджу України на статус процвітаючої держави потрібно ефективно вирішувати питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Проте, як засвідчує рейтинг конкурентоспроможності національної економіки, результат України є останнім серед країн Європи. Це свідчить про недостатню дієвість національної еколого-економічної політики, про незадовільний рівень управління економікою країни на еколого-економічних засадах.

У сфері екології здійснюються такі функції управління (рис.) [2, с. 25].

Рис. Функції управління у сфері екології

Зазначене ми врахували у запропонованій якісно новій парадигмі управління еколого-економічними процесами. Вважаємо, що весь процес управ-

ління економікою повинен здійснюватись виключно на еколого-економічних засадах із забезпеченням оптимального співвідношення між екологічним і економічним механізмами управління. Тобто, не потрібно надалі відокремлювати економічне і екологічне управління. Доцільно всі управлінські рішення приймати в єдиній системі еколого-економічного управління, оцінюючи їх за критерієм інтегрального еколого-економічного ефекту природокористування.

Актуальною є проблема впровадження в нашій країні теоретичних напрацювань і практичного міжнародного досвіду щодо екологічного менеджменту. Принципи побудови системи екоменеджменту характеризують вимоги до її побудови (табл.) [3, с. 74].

Табл. Основні принципи, які характеризують вимоги до формування системи екоменеджменту

Принципи	Зміст принципу
Зумовленість функцій екоменеджменту цілями виробництва	Функції екоменеджменту формуються і змінюються не довільно, а відповідно до потреб і цілей виробництва
Прогресивність	Відповідність системи екоменеджменту передовим зарубіжним і вітчизняним аналогам
Перспективність	Під час формування системи екоменеджменту потрібно враховувати перспективи розвитку організації
Комплексність	Необхідно враховувати всі фактори, які впливають на систему управління (зв'язки з вищими органами, договірні зв'язки, стан об'єкта управління тощо)
Оперативність	Своєчасне прийняття рішень з аналізу і вдосконалення системи екоменеджменту, які запобігають відхиленню або оперативно його
Оптимальність	Багатоваріантне пророблення пропозицій з формування системи екоменеджменту та вибір найбільш раціонального варіанта для конкретних умов виробництва
Автономність	У будь-яких горизонтальних і вертикальних розрізах система екоменеджменту повинна забезпечувати автономність структурних підрозділів або окремих керівників
Погодженість	Взаємодії між ієрархічними ланками по вертикалі, а також між відносно автономними ланками системи екоменеджменту по горизонталі повинні бути загалом погоджені з основними цілями організації та синхронізовані в часі
Прозорість	Система екоменеджменту повинна мати концептуальну єдність, єдину доступну термінологію, діяльність всіх підрозділів та керівників повинна будуватися на єдиних "несучих конструкціях" (етапах, фазах, функціях) для різних за своїм змістом процесів екоменеджменту
Науковість	Розроблення заходів з формування системи екоменеджменту повинна базуватися на досягненнях науки в галузі екологічного управління та враховувати зміни законів розвитку суспільного виробництва в ринкових умовах
Простота	Чим простіша система екоменеджменту, тим краще вона працює. Це виключає спрощення системи екоменеджменту на шкоду якості навколишнього середовища.

Екологічний менеджмент – це системний підхід до вирішення екологічних проблем у повсякденній діяльності підприємств та у стратегії їхнього бізнесу.

В основу методологій екологічного менеджменту традиційно покладають таку парадигму менеджменту, згідно з якою у сферу відповідальності менеджменту входить все, що будь-яким чином здійснює вплив на продуктивність організації та результативність її діяльності – всередині організації та за її межами, у підконтрольних організації сферах або у сферах, нею не контрольованих. При цьому, щоб менеджмент розвитком був адекватним динамічним взаємодіям у складній еколого-економіко-соціальній системі, необхідна активізація сил самоорганізації на всіх її рівнях.

Єдина система екологічного менеджменту і аудиту (СЕМА) – приклад регулювання забруднення, коли відповідальність і партнерство рівноправні в охороні довкілля, а також як ринково орієнтований механізм. СЕМА – це системо твірний елемент ринкового середовища в галузі природоохоронної діяльності і природокористування. За визначенням міжнародних стандартів серії ISO 14000 СЕМА, – це частина загальної системи управління, яка охоплює організаційну структуру, діяльність щодо планування, функціональні обов'язки та відповідальність, досвід, методи, процедури і ресурси для формування, здійснення та вдосконалення екологічної політики із застосуванням екологічного аудиту.

Європарламент і Рада Європи вважають за необхідне широке впровадження міжнародної системи екологічного менеджменту і аудиту (МСЕМ). При цьому дозволена добровільна участь компаній промислового сектору у Програмі співробітництва із впровадження МСЕМ. Загальновизнаним є те, що МСЕМ повинна бути доступною всім організаціям, які впливають на екологію, надаючи їм кошти для управління цими впливами та покращення загальних екологічних показників [1].

У наш час сформувалася мережа національних і міжнародних стандартів і вимог, що постійно розвивається. Цих стандартів повинні дотримуватися підприємства, якщо вони прагнуть вийти на міжнародні ринки або навіть просто мають намір підтримувати нормальні ділові стосунки з підприємствами і країнами, в які вони експортують свою продукцію. Цілком реально, що у найближчому майбутньому підприємства не зможуть експортувати продукцію, яка буде визнана небезпечною для навколишнього середовища (низька здатність до біологічного розпаду, вміст небезпечних речовин тощо) або виготовленою в екологічно непридатних умовах. У багатьох галузях промисловості докладають значних зусиль зі скорочення викидів, скидів і розміщення забруднювальних речовин.

Вже є достатні теоретичні напрацювання щодо екоменеджменту. Проте вони недостатньо кореспондуються із запропонованою нами парадигмою управління еколого-економічними процесами. Домінує відокремлення системи екологічного менеджменту від загальної системи управління економікою на всіх ієрархічних рівнях. Тому ми сформували нову теоретичну концепцію екоменеджменту, згідно з якою екологічний менеджмент не відокремлюється

від загальної системи управління, а органічно "вбудовується" в структуру системи менеджменту.

Ця концепція відрізняється від існуючих тим, що дає змогу здійснювати весь процес менеджменту, розробляти та приймати управлінські рішення на еколого-економічних засадах із забезпеченням належного рівня інтегрального еколого-економічного ефекту природокористування. І все це повинно бути враховано в методології формування галузевої системи екологічного менеджменту.

Обґрунтовано і сформульовано поняття "галузева система екологічного менеджменту" як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, таких як специфічні для конкретного сектору економіки організаційна структура підприємства і необхідні ресурси та окреслене організаційними регламентами коло відповідальності, управлінські процеси і процеси, метою якої є регулювання впливу на природне життєве середовище і яка ґрунтується на принципах самоорганізації, синергії і розвитку.

Це дає змогу конкретні завдання вирішувати як на рівні конкретного підприємства, так і з урахуванням всієї сукупності підприємств конкретного сектору економіки, тобто на галузевому рівні.

IV. Висновки. Таким чином, ідентифіковано весь необхідний понятійно-категорійний апарат екоменеджменту, достатній для здійснення подальших наукових досліджень з формування оптимальної галузевої системи екологічного менеджменту підприємств.

Література

1. Лебедев С.І. Теоретико-методологічні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств : монографія / Світлана Іванівна Лебедевич. – Львів : Вид-во "Ліга-Прес", 2008. – 340 с.
2. Екологічний аудит виробництва й території : навч. посібн. / Г.М. Єлизаренко, І.В. Нєдін, Р.В. Синявський та ін. – К. : Вид-во "Політехніка", 2002. – 236 с.
3. Лукьянихин В.А. Экологический менеджмент: принципы и методы : монография / В.А. Лукьянихин, Н.Н. Петрушенко. – Сумы : ИТО "Университетская книга", 2004. – 408 с.

Лебедев С.И. Развитие понятийно-категориального аппарата экоменеджмента

Отражены результаты специального теоретического исследования динамики понятийно-категориального аппарата экоменеджмента. Приведено обоснование и формирование предложенных понятий, таких как новая парадигма управления эколого-экономическими процессами, новая теоретическая концепция экологического менеджмента, промышленная система экологического менеджмента.

Ключевые слова: понятийно-категориальный аппарат, экологический менеджмент, парадигма, управления, эколого-экономические процессы, теоретическая концепция, промышленные системы.

Lebedevych S.I. Development conceptual categorical eco device

Results of the theoretical results of special studies of the dynamics of conceptual apparatus categorical environmental management. The ground and formation of the proposed concepts such as the new paradigm of ecological economical processes, a new theoretical concept of environmental management, industrial environmental management system.

Keywords: conceptual and categorical apparatus, environmental management, paradigm, management, ecological and economic processes, the theoretical concept, the industrial system.